

КРОК 2

ПОГОВОРІТЬ ІЗ БАБУСЕЮ

... всі старанно написані спогади додають нових деталей в образ минувшини.

Кароліна Лянцкоронська.
«Воєнні спогади»

Після етапу збирання «домашньої» інформації розпочинайте **наступний — опитування близьких і далеких родичів**. За можливості, цікавтеся родинною історією у батьків, бабусь-дідусів, тіток-дядьків — ось найкраще джерело, з якого починається повноцінне дослідження. Кумедні чи сумні історії, характеристики вдачі та зовнішності, звичок, хобі, професійної і громадської діяльності та багато-багато іншого можна отримати саме під час бесіди за чашечкою чаю або гортаючи сімейний альбом. Ці спогади не обов'язково

і не завжди будуть корисні у плані хронографічної точності (тут потрібні документи), проте вони є незамінною «приправою» до сухих цифр і фактів. Вони доповнять зібрану документальну інформацію найважливішим — живими й цікавими деталями, спогадами, роздумами. Порада: для таких інтерв'ю добре мати диктофон або й знімати їх на відео, якщо опитувані не проти. Важливі дрібниці легко вивітрюються з голови, а завдяки аудіо- чи відеофайлам ви завжди зможете перевірити, чи правильно все зрозуміли. І через багато років

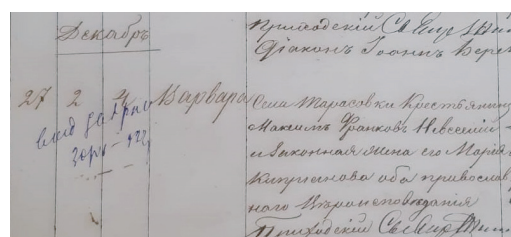
завдяки цим записам ваші правнуки зможуть побачити своїх прапра-, з якими розминулися у часі. Важливо: перевага у «прихованому» записуванні, наприклад, на диктофон, полягає в тому, що ваші співрозмовники поводитимуться природніше і, можливо, розкажуть вам набагато більше, ніж при відкритому записуванні.

Не цурайтеся далеких родичів.

Так, не всі ці знайомства стануть корисними чи принесуть радість, однак найгірше, що може з вами статися, — вам відмовлять. А от переваг значно більше: ви можете дізнатися щось абсолютно нове, отримати копії старих документів, яких у вашій сім'ї немає. Найцікавіше ж — уперше побачите, як виглядали ваші предки, чиї фото могли зберегтися у вашої троюрідної тітки. Так у моїй колекції з'явилася світлина моєї прапрабабусі Варвари Максимівни Гарматюк (1881–1964). Фото «примандрувало» до мене аж із Санкт-Петербурга, де тепер живе одна з її правнучок. Також під час розмови з її онукою Марією я занотувала собі припущення, що по батькові прапрабаба може бути Максимівною. Врешті, воно таки підтвердилося документально.

Моя прапрабабуса
Варвара Максимівна Гарматюк (у дівоцтві
Невесела, 1881–1964), уродженка й жителька
села Тарасівка на Вінниччині

Запис про народження прапрабабусі
Варвари у родині селян Максима Франковича
та Марії Купріянівни Невеселих.
2 грудня 1881 рік

Влітку 2017-го я побувала в гостях у вдови бабусиноного рідного брата Тетяни Федорівни Каплун. Я шукала старі фотографії, але серед них несподівано знайшла посвідку про народження моєї прабабусі Меланії Миколівни (тобто Миколаївни) Кирисюк, поновлену 1938 року перед її шлюбом. Із цього документа я вперше дізналася ім'я та по батькові моєї прапрабабусі — Параски Юхимівни, — яка померла восени 1922-го, коли її доньці не виповнилося й року. На жаль, документи, які стосуються села Слобода-Межирівська Межирівської волості Жмеринського повіту, саме за 1922 рік не збереглися, тож знайти свідоцтво про народження прабабки, а з ним і таку цінну для мене інформацію про її матір, було надзвичайною удачею. Звісно, якби Тетяна Федорівна не знала, що я цікавлюся генеалогією, якби я не потрапила до неї додому, то, можливо, так ніколи й не дошукалася би цього.

Також у сімейному архіві Тетяни Федорівни зберігалися свідоцтво про шлюб її свекрів, а моїх прабабусі й прадіда — Меланії Миколаївни Кирисюк та Мефодія Михайловича Каплуна, свідоцтво про смерть прадіда у 1966 році, а також довідка Тарасівської сільради про його каліцтво. Останній документ виписано на звичайнісінькому аркуші в клітинку та підписано свідками трагедії, через яку мій прадід втратив чотири пальці на лівій руці. Мефодій Каплун з раннього дитинства вирізнявся інтересом до техніки та різних деталей. І це зіграло з ним злий жарт. Одного разу у присутності своїх друзів, які тоді теж були дітьми, малий Мефодій взявся видобувати порох зі знайденого на полі артефакту часів Першої світової, і той вибухнув у його руках. (Детальніше про цей випадок читайте у довідці на с. 49).

Через каліцтво мого прадіда визнали непридатним та не взяли в армію, а згодом не призвали у 1944-му (на відміну від інших чоловіків села), одразу після звільнення Будишків, і він не брав участі у Другій світовій. Проте

обмежена функціональність лівої руки не стала на заваді улюбленій справі.

Пізніше, вивчаючи метричні книги XVIII століття, я дізналася, що мій Мефодій Каплун — у четвертому поколінні нащадок Степана Боднара, чиє прізвище свідчить про належність до цього роду умільців. Тож від своїх предків чоловік успадкував потяг до роботи з деревом, мав власну домашню майстерню, де виготовляв односельчанам діжки для худоби, дерев'яні низькі посудини з кришками або, як на них казали, бодні, бочки, відра для води й сала, цеберки — своєрідні конічні відра з дужками для носіння і зберігання різних речовин. Свій арсенал бондарського приладдя прадід зберігав у величезній довгій саморобній скрині з кришкою — шлябані (так, на манір німецького Schlafbank, називали простий тапчан). Він виготовляв усі ті речі і для себе, і на продаж. Крім того, Мефодій умів шити кирзові та хромові чоботи, які виготовляли по селах місцеві майстри та чоботарі з вичинених шкір домашніх свиней. Коли моя бабуся Марія була дівчам, то навіть витесувала для них спеціальні дерев'яні гвіздочки, зовні схожі на короткі зубочистки. На диво, таке взуття не протікало, у нього не відпадали підошви, та й догляду потребувало мінімального: періодично начищати солідолом. Вона також вчилася біля тата робити діжки, зокрема набивала обручі. Марія добре знала інструменти, тож усіяко допомагала батькові. Але мама казала, що то не дівоче діло — треба було поратися на городі. Після смерті Мефодія Каплуна його бондарське знаряддя «позичили» сусіди й родичі...

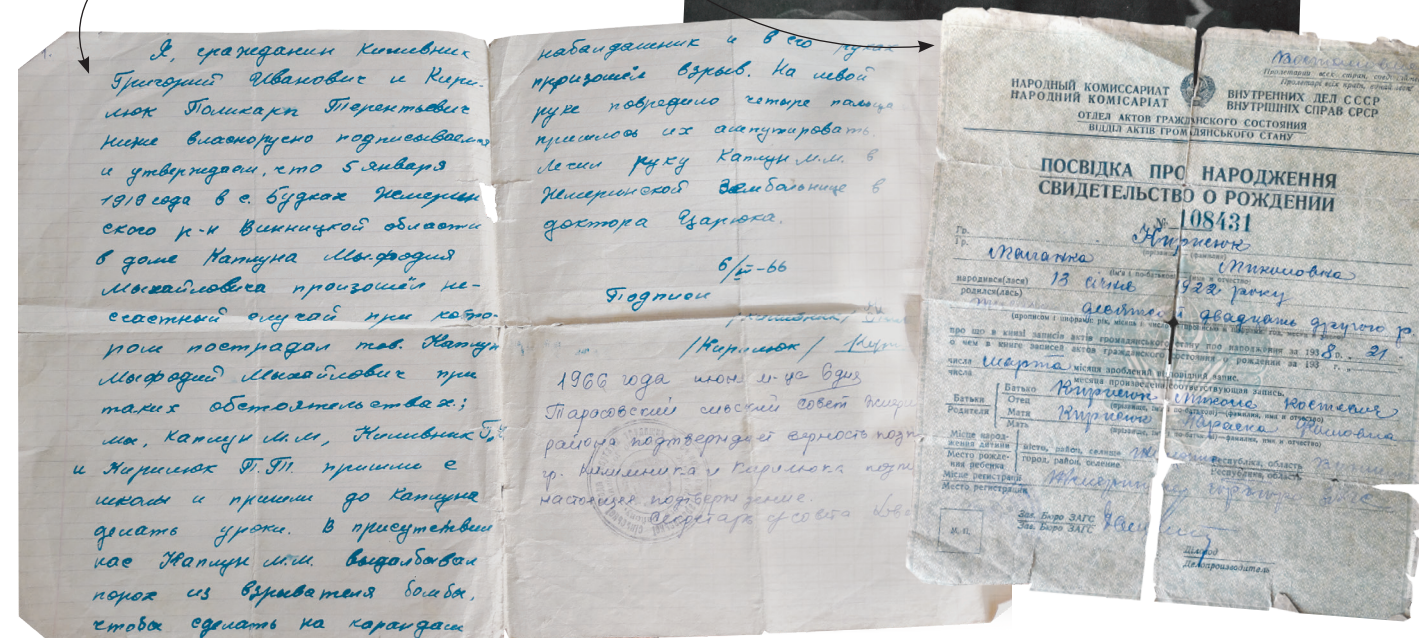
Мій прадід усе життя працював із технікою, казали, міг відремонтувати що завгодно. Був машиністом у місцевому колгоспі «Комунар», а в 1930-х брав участь у виставках раціоналізаторів. З однієї навіть зберігся шматок фотографії, історію якої мені ще належить колись дізнатися. У голодному 1947 році його зловили на колгоспному току на крадіжці зерна і запроторили до в'язниці. Вийшов він лише після смерті

Сталіна. Так от, у квартирі його невістки Тетяни Федорівни я знайшла... обвинувачувальний вирок з його справи! Насправді це копія вироку, та й виглядає вона жалюгідно: папір обтріпаний, друкарська фарба майже стерта. Але я прочитала його і дізналася багато подробиць тієї жахливої ночі, коли прадід потрапив у лещата тоталітарної машини й перетворився на «ворога народу». Що цікаво: у жодному з архівів силових відомств (про них читайте далі), куди я зверталася, не виявили його справи. А вона, зважаючи на копію, мусила існувати.

Мефодій Каплун на виставці
раціоналізаторів, 1930-ті

Свідоцтво про народження
моєї прабабусі
Маланки Миколаївни Кирисюк,
поновлене і видане 1938 року

Довідка, яка підтверджує каліцтво мого
прадіда, видана 6 червня 1966 року —
за два місяці до його смерті

КРОК 3

ПОЧАТИ З КІНЦЯ, АБО ЛАСКАВО ПРОСИМО ДО ПЕКЛА

ВАШІ ПРЕДКИ У XX СТОРІЧЧІ: ВІЙНИ, ГОЛОДОМОРИ, РЕПРЕСІЇ

То було десь вкінці 1930-х. Уночі в село приїжджав горезвісний “воронок”, повертав у Польську вуличку (так ми її кликали, бо там жили самі поляки). І так за якийсь час звідти повивозили багацько людей. От той вчитель, знаєш? Бернардович, Казимир Бернардович, — бабуся поправляє на перенісці окуляри з величезними товстими скельцями, які роблять її схожою на якусь гігантську бабку. Дивиться на мене уважно, ніби щоб переконатися, що я справді слухаю, і лише тоді продовжує, показуючи нарешті пальцем на старе шкільне фото 1950-х, на того самого красеня Казимира Бернардовича Гриневича, пишнотубого й високого, у військовій простій сорочці та галіфе, в оточенні будецької дітвори. — Він же з війни прийшов, то вже без руки, але вчителював усе життя, був доброю людиною. То його тата, того Бернарда, так забрали колись. І ніхто не знає, куди він і дівся.

*Зі спогадів моєї бабусі
Катерини Гарматюк*

Якщо ви цікавитеся родинною історією, то, певно, теж чули чимало таких переказів? Про те, як багато чоловіків, учорашніх хліборобів, загинуло, виганяючи німців з окупованої України, а тоді й сусідніх держав, та поховані чи то в Польщі, чи в Словаччині... Про те, як хтось із ваших «давніших» предків мав чимало землі, худоби й реманенту і не хотів то «за так» віддати державі, тож їхав зі своїми малими дітьми у товарному вагоні, наче худоба, десь на Далекий Схід, можливо, й не сподіваючись доїхати, «роздаючи» на сірих обідраних залізничних станціях своїх ослаблених дітей місцевим туземцям в надії вберегти їхнє життя...

Про те, що когось арештовували й розстрілювали за участь у діяльності чергової вигаданої «контрреволюційної» організації, і про нього не можна було ані згадувати в хаті, ані, боже збав, сказати десь... Про те, як мати ховала своїх умерлих від голоду дітей просто на межі або в садку, бо не мала сили тягти їх на цвинтар... Про те, як котрийсь із братів вашого прапрадіда пішов воювати «за якусь Україну», і ніхто з домашніх навіть не здогадується, де він подівся...

Таких історій не злічити. Навряд чи є у нашій державі сім'я, яку оминула, як любить казати моя бабуся, «лиха година» XX сторіччя, що його об'єктивно можна

вважати одним із найкривавіших в історії людства. Історія взагалі така цікава штука, що її найлегше і найкраще вчити через призму минулого вашого роду. Ви можете не знати напам'ять дати вирішальних битв періоду Другої світової, однак якщо ви свідомо особистість, то ніколи не забудете, чого коштувала вашому прадіду та маленька медаль, привезена з окопів.

Отже, з чого складається «українське ХХ сторіччя»?

- 1914–1918 — Перша світова війна;

- 1917–1921 — національно-визвольні змагання, боротьба за незалежність у лавах УПА, депортація до Сибіру сімей повстанців;

- 1921–1922 — голодомор;

- початок 1930-х — розкуркулення та колективізація, виселення до віддалених місць російської Півночі і Сходу;

- 1932–1933 — Голодомор;

- 1937–1939 — Великий терор;

- 1939–1945 — Друга світова війна, військовий полон та вивезення на примусові роботи до Третього рейху;

- 1946–1947 — післявоєнний голодомор;

Син репресованого, ветеран
Другої світової, учитель
Будецької школи
Казимир Бернардович Гриневич
зі своїми учнями, 1950-ті

- 1953–1964 — десталінізація та реабілітація жертв репресій;

- 1979–1989 — війна в Афганістані;

- 1986 — Чорнобильська трагедія.

Перша світова війна

Щоб дізнатися, чи були серед ваших предків військові, чи вони взагалі проходили військову службу, чи перебували в запасі перед початком Першої світової війни, вам насамперед потрібно ознайомитися з призовними списками населеного пункту, в якому вони проживали. Такі документи зберігаються в державних обласних архівах і детальніше я розповім про них у розділі **«Крок 5: Як пройти в архів?»**

Своїх предків, які відслужили в царській армії, я знайшла саме в таких списках. Їхній соціальний статус — «побілетний солдат», «солдат», «солдат, списаний у запас», — вказано чи не в усіх метричних книгах початку ХХ сторіччя (про цей вид архівних документів прочитаєте у тому ж розділі). Ніхто з моїх прямих пращурів не брав участі у Першій світовій

війні, однак її учасниками стали їхні рідні чи двоюрідні брати, інформацію про яких я знайшла на сайті **gwar.mil.ru**. Це чи не єдиний ресурс, присвячений цій темі, що містить інформацію про солдатів і офіцерів Російської імперії. Саме там, заповнивши просту анкету, в якій потрібно вказати ПІБ вашого предка, рік його народження, місце призову, звання тощо, ви можете дізнатися про героїв тієї далекої війни, поранення, полон, загибель, нагороди.

👁️ Друзі, мушу попередити вас про те, що й далі у цій книзі буде кілька посилань на ресурси **«.ru»**. Прошу зрозуміти правильно: це не популяризація архівів ворожої країни! На жаль, у багатьох випадках російські архіви залишаються єдиним джерелом інформації, як-от у випадку з Першою світовою. Відповідного вітчизняного ресурсу, де були б навіть ті крихти інформації, які можна знайти на **gwar.mil.ru**, я не знаю. Водночас наші історичні документи зберігаються в їхніх архівах, бо туди їх заздалегідь вивозили в імперські й радянські часи. Тож у цьому